

УДК 902.21+904:726.82(476.5)

**КАМЕННЫЕ КРЫЖЫ ЯК ЭЛЕМЕНТ ПРАСТОРАВАЙ АРГАНІЗАЦЫІ
МОГІЛЬНІКА XV–XVIII стст. КАЛЯ ВЁСКИ ДОЎГАЕ ГЛЫБОЦКАГА РАЁНА
ВІЦЕБСКОЙ ВОБЛАСЦІ****А.У. БУРШТЭЙН, П.М. САФРОНАЎ**
(Прадстаўлена: В.У. ЧАРАЎКО)

Дзеіца характарыстыка каменных крыжоў як знешняй прыкметы познесярэднявечных пахаванняў. Прыводзяцца даныя аб размяшчэнні крыжоў на могільніку каля в. Доўгае Глыбоцкага раёна Віцебскай вобласці.

Жыццё людзей часткова ўвасабляецца ў рэчах. Гэта дае магчымасць археолагам на падставе археалагічных крыніц рэканструяваць элементы матэрыяльнай, а ў пэўных межах – і духоўнай культуры. Беларуская народная культура – найважнейшая частка нашай гісторыка-культурнай спадчыны. Яна адыграла выключную ролю ў ідэнтыфікацыі і самазахаванні беларусаў як этнасу, адлюстроўвала яго гістарычныя вытокі і першародную сутнасць. Пахавальныя помнікі з’яўляюцца істотным і неад’емным элементам матэрыяльнай і духоўнай культуры беларусаў. Пры гэтым пахавальныя помнікі XIV–XVIII стагоддзяў на тэрыторыі Беларусі амаль не даследаваны. Між тым перыяд позняга сярэднявечча і ранняга новага часу насычаны разнастайнымі этнічнымі, сацыяльнымі і канфесіянальнымі працэсамі, якія павіны былі аказаць уплыў нават на надзвычай кансерватыўную пахавальную традыцыю [1, с. 14].

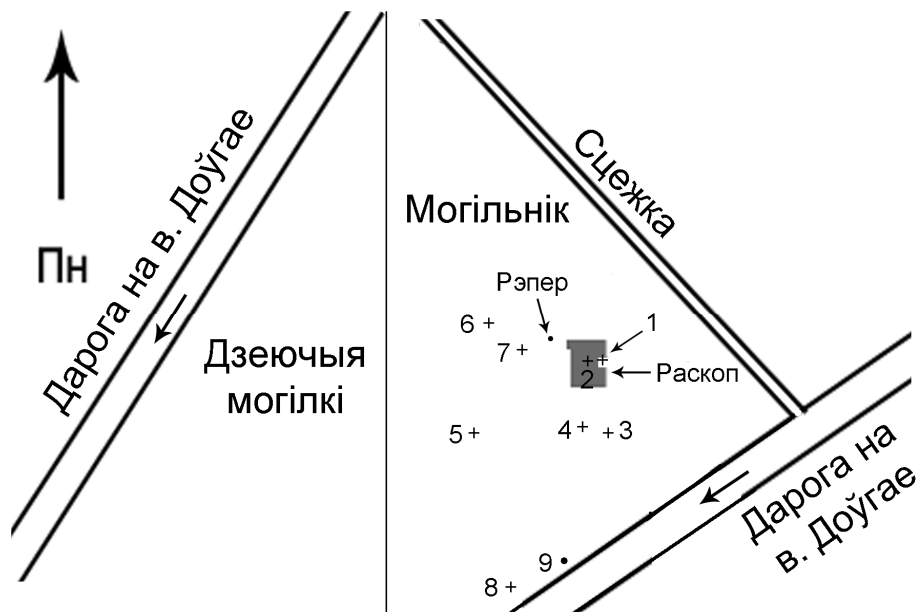
Даследаванне каменных надмагільных канструкцый Беларускага Падзвіння дае магчымасць атрымаць інфармацыю аб асаблівасцях пахавальнага рытуалу, ступені яго трываласці і тэндэнцыях развіцця, залежнасці ад сацыяльнай і канфесійнай прыналежнасці пахаванага; дазваляе запаўніць тую нішу гістарычнага пазнання, якая звязана не толькі з матэрыяльнай культурай беларускага народа, але і з духоўнай. Акрамя таго, даследаванне пахавальных помнікаў продкаў з’яўляецца асабліва актуальным у сучасных умовах глабалізацыі і мадэрнізацыі нашага грамадства, калі многія пласты самабытнай народнай культуры забываюцца ці наогул знікаюць. Беларускае Падзвінне (Паазер’е) – гісторыка-этнаграфічны рэгіён Беларусі ў сярэднім і верхнім басейне Заходняй Дзвіны. На захад рэгіён распасціраецца да возера Нарач, на поўдні ўмоўная мяжа праходзіць па лясных масівах на поўнач ад Лагойска і Барысава і далей – па водападзеле зходняй Дзвіны і Дняпра. Тэрыторыя Падзвіння адпавядае асноўнаму масіву старажытнай Полацкай зямлі [1, с. 372].

Картаграфанне аб’ектаў паказала, што найбольшая канцэнтрацыя сельскіх пахавальных помнікаў назіраецца на левабярэжжы Заходняй Дзвіны. Асабліва шчыльна пахаванні размешчаны на тэрыторыі сучасных Бешанковіцкага, Глыбоцкага, Докшыцкага, Лепельскага і Полацкага раёнаў. На правым беразе Заходняй Дзвіны па колькасці помнікаў на першым месцы знаходзіцца Гарадоцкі раён. На тэрыторыі Верхнядзвінскага, Лёзненскага, Сенненскага, Чашніцкага, Шаркаўшчынскага і Шумілінскага раёнаў пахавальных помнікаў значна менш, а на тэрыторыі Расонскага і Пастаўскага раёнаў іх увогуле не выяўлена. Гэта можа быць абумоўлена неаднолькавай шчыльнасцю насельніцтва з прычыны розных прыродных умоў (забалочанасць, неўрадлівасць глебы), а таксама рознай ступенню археалагічнай даследавансці тэрыторый [1, с. 19].

Адметнасцю шэрага пахавальных помнікаў Беларускага Падзвіння XIV–XVIII стст. з’яўляюцца каменныя надмагіллі розных канструкцый. Сярод іх можна назваць суцэльныя вымасткі, абкладкі магільнага насыпа па перыметры, ладдзепадобныя канструкцыі з вялікімі камянямі ў галавах і нагах пахавання і «сценкамі» з камянёў меншых памераў, асобныя валуны, каменныя крыжы. На Беларускім Падзвінні каменныя крыжы могуць выступаць і як надмагілле, і як частка больш складанай надмагільнай канструкцыі.

Пачынаючы з сярэдзіны 1990-х гадоў, этнаграфічныя экспедыцыі Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта на чале з дацэнтам У.А. Лобачам выявілі на закінутых вясковых могільках шэраг каменных крыжоў [3]. У 2010–2015 гг. археалагічнымі экспедыцыямі Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта праводзіліся шурфоўкі і раскопкі на шэрагу могільнікаў Беларускага Падзвіння, дзе вывучаліся маркіраваныя каменнымі крыжамі пахаванні. У 2015 г. аўтары ў якасці валанцёраў прымалі ўдзел у археалагічнай экспедыцыі Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта пад кіраўніцтвам В.У. Чараўко, дзе выконвалі самастойнае заданне па фотафіксацыі і картаграфаванню каменных крыжоў на могільніку каля в. Доўгае Глыбоцкага раёна. У нашым артыкуле прыводзяцца даныя праведзенай работы.

У 2010 г. у ходзе археалагічнай экспедыцыі Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта на могільніку каля вёскі Доўгае было зафіксавана 5 каменных крыжоў, але план іх размяшчэння не складаўся [4, с. 12]. У 2015 г. пры абследаванні могільніка было выяўлена 8 каменных крыжоў і складзены сітуацыйны план іх размяшчэння (мал. 1).

Мал. 1. Могільнік каля вёскі Доўгае Глыбоцкага раёна Віцебскай вобласці 2015 г.

Сітуацыйны план з пазначэннем каменных крыжоў 1–8:

1 – каменны крыж, размешчаны ў межах шурфа 2010 г.;

2 – каменны крыж, размешчаны ў квадраце раскопа 2015 г.;

3 – каменны крыж, размешчаны на адлегласці 23,9 м на паўднёвы ўсход ад рэпера;

4 – каменны крыж з адбітай левай лопасцю, размешчаны на адлегласці 20,5 м на паўднёвы ўсход ад рэпера;

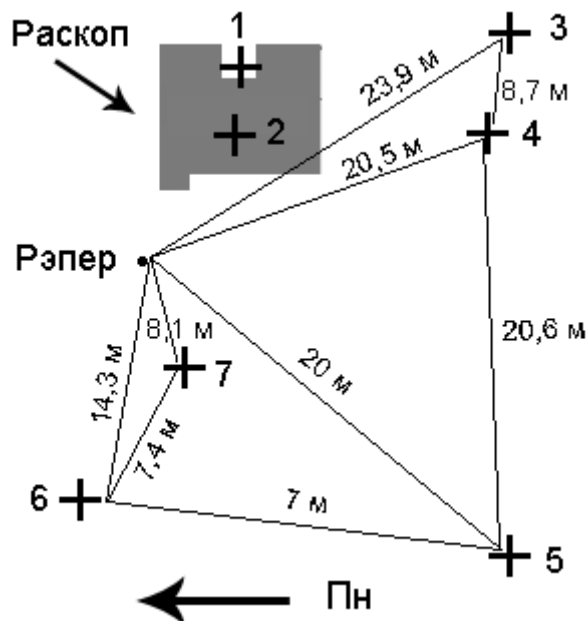
5 – каменны крыж, размешчаны на адлегласці 20 м на паўднёвы захад ад рэпера;

6 – каменны крыж, размешчаны на адлегласці 14,3 м на паўночны захад ад рэпера;

7 – каменны крыж, размешчаны на адлегласці 8,1 м на паўднёвы захад ад рэпера;

8 – каменны крыж, размешчаны пры ўваходзе на закінутую частку могільніка на адлегласці 7 м ад дарогі

Пры гэтым каменныя крыжы 1–2 размешчаны ў межах шурфа 2010 г. і раскопа 2015 г. Крыжы 3–7 прывязаны да рэпера. Крыж 8 не прывязваўся да рэпера з прычыны аддаленасці ад яго і зарасласці могільніка хмызняком і падлескам. Дэталёвы план размяшчэння каменных крыжоў 1–7 з прывязкай да рэпера прадстаўлены на мал. 2.

Мал. 2. Могільнік каля вёскі Доўгае Глыбоцкага раёна Віцебскай вобласці 2015 г.

План размяшчэння каменных крыжоў 1–7 з прывязкай да рэпера

Такім чынам, на могільніку каля в. Доўгае Глыбоцкага раёна Віцебскай вобласці зафіксавана наяўнасць 8 каменных крыжоў. Каменныя крыжы выступалі як элементы больш складаных каменных надмагілляў. Сем з іх размешчаны адносна кампактна, а 1 – наводдаль ад астатніх. Складзены план размяшчэння каменных крыжоў дазваляе папярэдне вызначыць наяўнасць пахаванняў пад імі.

ЛІТАРАТУРА

1. Чараўко, В.У. Матэрыялы да карты пахавальных помнікаў Беларускага Падзвіння XIV–XVIII стагоддзяў / В.У. Чараўко // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А. Гуманитарные науки. – 2010. – № 7. – С. 14–20.
2. Цітоў, В. Падзвінне / В. Цітоў // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі : у 6 т. / рэдкал.: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелЭн, 1993–2003. – Т. 5. М – Пуд. – 1999. – С. 372.
3. Лобач, У. Да вынікаў археалагічна-этнаграфічнай экспедыцыі ў мястэчку Бачэйкава і яго ваколіцах / У. Лобач // Матэрыялы II міжнар. канф. па праблемах музеафікацыі унікальных гіст. тэрыторый. – Полацк, 1996. – С. 45–48.
4. Чараўко, В.У. Археалагічныя разведкі на грунтовым могільніку каля в. Доўгае Глыбоцкага раёна ў 2010 г. / В.У. Чараўко // Беларускае Падзвінне: вопыт, методика і вынікі палявых і міждyscyплінарных даследаванняў : зб. навук. прац міжнар. навук.-практ. канф., Полацк, 21–23 красавіка 2011 г. : у 2 ч. / пад агульнай рэд. Д.У. Дука, У.А. Лобача. – Наваполацк : ПДУ, 2011. – Ч. 1. – С. 130–134.

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ
УЧРЕЖДЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ
«ПОЛОЦКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»

**ЭЛЕКТРОННЫЙ СБОРНИК
ТРУДОВ МОЛОДЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ
ПОЛОЦКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА**

Выпуск 13 (83)

ОБРАЗОВАНИЕ, ПЕДАГОГИКА

История

Литературоведение

Лингвистика

Философия и социология

Педагогика, методика, психология

Физкультура и спорт, здоровый образ жизни

Туризм

Обновляется 1 раз в год

Новополоцк
2016

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор:
проф., д.т.н. Д.Н. Лазовский

Заместители главного редактора:
доц., к.т.н. Д.О. Глухов

Председатель ред. совета доц., д.филол.н. А.А. Гутнин
Зам председателя ред. совета доц., к.филол.н. Д.А. Кондаков

История и философия:

доц., к.филол.н. И.А. Бортник
доц., к.и.н. Д.В. Дук
доц., к.филол.н. Л.В. Янковская

Культурология и искусствоведение:

доц., к.филол.н. А.В. Коротких
доц., к.филол.н. Н.Б. Лысова
доц., к.филол.н. С.М. Сороко

Литературоведение и лингвистика:

доц., к.филол.н. М.Д. Путрова
доц., к.филол.н. З.И. Третьяк
доц., к.филол.н. С.М. Лисович

Педагогика и психология:

доц., к.психол.н. И.Н. Андреева
доц., к.пед.н. Н.И. Антипин
доц., к.пед.н. В.Н. Лухверчик

**ЭЛЕКТРОННЫЙ СБОРНИК ТРУДОВ МОЛОДЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПОЛОЦКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. Выпуск 13 (83). Образование, педагогика. –
Новополоцк : ПГУ, 2016.**

Издается с 2014 года (в печатном виде – с 2004 г.)

*Сборник включен в Государственный регистр информационного ресурса.
Регистрационное свидетельство № 3011404561 от 30.11.2014 г.*

В сборнике представлены труды молодых специалистов Полоцкого государственного университета по направлениям гуманитарных исследований, проводимых в университете: история, литературоведение, лингвистика, философия, педагогика, методика, психология, физкультура и спорт, здоровый образ жизни, туризм.

Предназначен для работников науки, образования и производства, будет полезен студентам, магистрантам и аспирантам университетов гуманитарных специальностей.

Учредитель: учреждение образования «Полоцкий государственный университет»
211440, ул. Блохина, 29, г. Новополоцк, Беларусь
тел. 8 (0214) 53 34 58, e-mail: vestnik@psu.by

Компьютерный дизайн *К.С. Болтрушевич*
Техническое редактирование и компьютерная верстка *О.П. Михайловой*